



**ΠΑΝΕΛΛΑΔΙΚΕΣ 2020
ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΜΑΘΗΜΑ ΤΩΝ
ΑΡΧΑΙΩΝ
(ΠΑΛΑΙΟ ΣΥΣΤΗΜΑ)**

17/6/2020

ΦΡΟΝΤΙΣΤΗΡΙΟ ΜΕΣΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ



ΤΣΙΤΟΣ ΧΡΗΣΤΟΣ - ΠΑΠΠΑ ΔΕΣΠΟΙΝΑ

ΦΡΟΝΤΙΣΤΗΡΙΟ ΜΕΣΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

ΕΝΑΥΣΜΑ

ΤΣΙΤΟΣ ΧΡΗΣΤΟΣ - ΠΑΠΠΑ ΔΕΣΠΟΙΝΑ

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ: ΔΗΜΑΚΗ ΛΙΛΑ, ΣΠΥΡΟΠΟΥΛΟΥ ΚΟΡΙΝΑ

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΔΙΔΑΓΜΕΝΟΥ

A1. 1 –Σ / 2 –Σ / 3 – Σ / 4 – Λ / 5 – Λ

B1. Ο Αριστοτέλης χρησιμοποιεί το παράδειγμα των νομοθετών, για να αποδείξει ότι η ηθική αρετή δεν είναι έμφυτη αλλά καλλιεργείται με την ηθική πράξη («οί γὰρ νομοθέται τοὺς πολίτας ἐθίζοντες ποιοῦσιν ἀγαθοὺς»). Αν η αρετή ήταν έμφυτη, δε θα χρειαζόταν οι νομοθέτες να θεσπίζουν νόμους, οι οποίοι καθορίζουν πώς πρέπει να συμπεριφέρονται οι άνθρωποι. Ανάλογα, όμως, με το είδος της επαναλαμβανόμενης πράξης, θα αποκτήσει ο άνθρωπος την διαφορετική ιδιότητα. Η επανάληψη ηθικών πράξεων συντελεί στη γένεση των ηθικών αρετών αλλά, όταν δεν επαναλαμβάνονται ηθικές πράξεις, επέρχεται η φθορά της ηθικής αρετής. Τα ρήματα «γίνεται – φθείρεται» μας παραπέμπουν στο θεμελιώδες αντιθετικό ζεύγος της αριστοτελικής φιλοσοφικής σκέψης, «γένεσις – φθορά». Ο τρόπος, δηλαδή, με τον οποίο γεννιέται και πεθαίνει μια αρετή είναι ο εθισμός. Η αναλογία που υπάρχει ανάμεσα στην αρετή και τις τέχνες καθώς και τα παραδείγματα που χρησιμοποιεί από το χώρο των τεχνών (οικοδόμοι και κιθαριστές) κάνουν τη σκέψη του πιο σαφή. Τέλος, ο Αριστοτέλης, για να τονίσει τη σημασία που έχει το είδος του εθισμού, η ποιότητα των επαναλαμβανόμενων ενεργειών, χρησιμοποιεί:

α) πολυσύνδετα σχήματα, όπως, «καὶ γίνεται πᾶσα ἀρετὴ καὶ φθείρεται» «καὶ οἱ ἀγαθοὶ καὶ οἱ κακοὶ γίνονται κιθαρισταί.» «Ἀνάλογον δὲ καὶ οἰκοδόμοι καὶ οἱ λοιποὶ πάντες.»

β) αντιθέσεις: «πολιτεία ἀγαθὴ ≠ πολιτείας φαύλης» «γίνεται ≠ φθείρεται» «ἀγαθοὶ ≠ κακοὶ» «ἐκ μὲν γὰρ τοῦ εὖ οἰκοδομεῖν ἀγαθοὶ οἰκοδόμοι ἔσονται ≠ ἐκ δὲ τοῦ κακῶς κακοί» «εὖ ≠ κακῶς»

γ) σχήμα από κοινού: «ἐκ μὲν γὰρ τοῦ εὖ οἰκοδομεῖν ἀγαθοὶ οἰκοδόμοι ἔσονται, ἐκ δὲ τοῦ κακῶς (οἰκοδομεῖν) κακοὶ (οἰκοδόμοι ἔσονται)»

B2. Ο Αριστοτέλης αναζητά ποια είναι η φύση της αρετής. Πιστεύει ότι η ηθική αρετή είναι μεσότητα ανάμεσα σε δυο άκρα, την υπερβολή και την έλλειψη. Για παράδειγμα, η ανδρεία είναι η μέση οδός ανάμεσα σε μία υπερβολή, το θράσος και μία έλλειψη, τη δειλία. Η σωφροσύνη έχει ως υπερβολή την ακολασία και ως έλλειψη την αναισθησία και η πραότητα έχει ως υπερβολή την οργιλότητα και ως έλλειψη την αοργησία. Η έννοια του μέτρου, άλλωστε, είναι ριζωμένη στην αρχαία ελληνική σκέψη, όπως υποδεικνύουν τα γνωμικά «μηδὲν ἄγαν» και «μέτρον ἄριστον», τα έργα

τέχνης της κλασικής εποχής αλλά και οι προσωκρατικοί φιλόσοφοι και ο Πλάτωνας, που είχαν μιλήσει για την αξία της αρμονίας και του μέτρου.

Με έναν επαγωγικό συλλογισμό ο φιλόσοφος επιχειρεί να αποδείξει ότι η αρετή είναι μεσότητα. Σύμφωνα με την πρώτη υποθετική προκειμένη, η επιστήμη - τέχνη στοχεύει στη μεσότητα: «Εἰ δὴ πᾶσα ἐπιστήμη... πρὸς τὸ μέσον βλέπουσα καὶ εἰς τοῦτο ἄγουσα τὰ ἔργα». Αυτό αποδεικνύεται από την εμπειρία, καθώς για τα τέλεια έργα τέχνης συνηθίζουμε να λέμε στο τέλος ότι δε χρειάζεται ούτε να τους προσθέσουμε ούτε να τους αφαιρέσουμε κάτι. Επίσης, υπάρχει στους ανθρώπους η αντίληψη ότι η υπερβολή και η έλλειψη καταστρέφουν την τελειότητα και το μέτρο τη διασώζει και οι καλοί τεχνίτες εργάζονται αποβλέποντας στη μεσότητα. Σύμφωνα με τη δεύτερη υποθετική προκειμένη, η αρετή είναι ανώτερη από την τέχνη -όπως και η φύση:« (εἰ) ἢ δ' ἀρετὴ πάσης τέχνης ἀκριβεστέρα καὶ ἀμείνων ἐστὶν ὥσπερ καὶ ἡ φύσις». Ο Αριστοτέλης συγκρίνει την ηθική αρετή και τη φύση με την τέχνη, γιατί και οι τρεις δημιουργούν μορφές. Η φύση δημιουργεί μορφές, η ηθική μορφοποιεί στην ουσία του τον άνθρωπο, γιατί διαπλάθει τον χαρακτήρα του και η τέχνη δίνει μορφή στο υλικό της. Ο φιλόσοφος επιχειρεί να ιεραρχήσει τις τρεις αυτές έννοιες. Έτσι, η φύση είναι ανώτερη από την τέχνη, γιατί κάθε φυσικό ον έχει τάση προς την τελειότητα. Από τη στιγμή δηλαδή που γεννιέται και αυξάνεται, οδηγείται στο «τέλος», στον προορισμό του, στην τελειότερη μορφή του, η οποία έχει οριστεί από τη φύση. Αντίθετα, τα έργα τέχνης είναι σταθερά και αμετάβλητα και δεν τείνουν πουθενά. Εξάλλου, η τέχνη μιμείται τη φύση, γι' αυτό και είναι κατώτερή της. Από την άλλη, η αρετή είναι ανώτερη και από τη φύση και από την τέχνη, γιατί μορφοποιεί στην ουσία του τον άνθρωπο και αποτελεί ύψιστη έκφραση της μεσότητας. Η αρετή είναι ανώτερη από την τέχνη, γιατί η αρετή είναι μια φυσική ιδιότητα που έχει εκπληρώσει το σκοπό της. Από τα παραπάνω γίνεται αντιληπτό ότι, για τον Αριστοτέλη, ανώτερη όλων είναι η αρετή, ακολουθεί η φύση και τελευταία στην ιεράρχηση έρχεται η τέχνη.

Το συμπέρασμα του συλλογισμού είναι πως η ηθική αρετή μπορεί να στοχεύει στη μεσότητα. Η χρήση της δυνητικής ευκτικής «*ἂν εἴη*», που δηλώνει κάτι που είναι δυνατό, δείχνει ότι δεν είναι δογματικός και απόλυτος αλλά εκφράζει την προσωπική του άποψη. Τα *Ηθικά Νικομάχεια* συγγράφονται κατά την τελευταία περίοδο της φιλοσοφικής του δραστηριότητας, όταν πια ο Αριστοτέλης είναι ένας ήρεμος και ώριμος στοχαστής και αντιμετωπίζει τις απόψεις των άλλων με μεγαλύτερη κατανόηση. Τέλος, πρέπει να λάβουμε υπόψη ότι το έργο δεν προοριζόταν

για το κοινό αλλά ήταν σημειώσεις για τους μαθητές του και ίσως είναι σφάλμα να παίρνουμε τους μετρητοίς τις συντακτικές του επιλογές.

B3. α. Λ / β. Λ / γ. Σ / δ. Λ / ε. Σ

B4. θέμα – νομοθέται / νομοθέτου

συνήθεια - ἐθίζοντες

ψυχοφθόρος – φθείρεται

ανούσιος - ἔσονται / εἶη

ανεκτός - ἔχουσιν / εἶχεν

αβλεψία – βλέπουσα / βλέποντες

ασωτία - σωζούσης

αφαίρεση - ἀφελεῖν

βολίδα - ὑπερβολή

B5. Ο Αριστοτέλης υποστηρίζει πως η ηθική αρετή δεν είναι ἐμφυτη αλλά αποκτάται με το ἔθος και συγκεκριμένα με την επανάληψη ηθικών πράξεων. Το ίδιο το άτομο έχει την ευθύνη να αποκτήσει την ηθική αρετή και από τις δικές του ενέργειες εξαρτάται η απόκτηση των αρετών ή των αντίθετων κακών ἔξεων. Απαραίτητη, όμως, είναι η συμβολή του διδάξαντος. Ο δάσκαλος και οι φορείς της παιδείας και της εκπαίδευσης θα καθορίσουν το περιεχόμενο των πράξεων που οφείλει να επαναλαμβάνει το άτομο, καθώς η ηθική είναι και κοινωνική αρετή. Ο δάσκαλος θα δώσει την κατεύθυνση, τους κανόνες, τους τρόπους άσκησης, θα επιβλέπει και θα καθοδηγεί στο σωστό εθισμό. Έτσι συμβαίνει και με τις τέχνες – που είναι, επίσης, επίκτητες, όπως και η ηθική αρετή. Ο δάσκαλος θα καθοδηγήσει στη σωστή εξάσκηση στην κιθάρα, ώστε να γίνει κάποιος καλός κιθαριστής. Με λανθασμένη εξάσκηση όμως, θα γίνει κακός. Και μαθητεύοντας κοντά σε καλό τεχνίτη, κάποιος ασκείται να χτίζει σωστά και θα γίνει καλός οικοδόμος, ενώ χτίζοντας λάθος, θα γίνει κακός οικοδόμος. Αυτός ακριβώς είναι και ο ρόλος του νομοθέτη στην πόλη: ένας καλός νομοθέτης θεσπίζει πετυχημένους νόμους και εθίζει τους πολίτες σε ηθικές πράξεις, οπότε το πολίτευμα γίνεται καλό. Αντίθετα, αν οι νόμοι είναι προχειροφτιαγμένοι, δεν έχουν επιτυχία, γιατί δεν εθίζουν τους πολίτες στην επιθυμητή συμπεριφορά και το πολίτευμα γίνεται λιγότερο καλό. Ο νομοθέτης, δηλαδή, αποτελεί τον δάσκαλο των πολιτών και θα τους οδηγήσει στην κατάκτηση των ηθικών αρετών και, άρα, στην

ευδαιμονία σε ατομικό επίπεδο, αφού με την απόκτηση της αρετής εκπληρώνουν το σκοπό της ύπαρξής τους. Όμως, άτομο και πολίτης ταυτίζονται και η ηθική φιλοσοφία είναι μέρος της πολιτικής. Οι ενάρετοι άνθρωποι λειτουργούν σωστά μέσα στην πόλη, με αποτέλεσμα η πόλη να ευδαιμονεί και να μπορεί να καλύπτει όλες τις ανάγκες των μελών της.

Ο Πρωταγόρας απαντώντας στο δεύτερο επιχείρημα του Σωκράτη, ο οποίος είχε υποστηρίξει ότι η αρετή δεν μπορεί να διδαχθεί, ισχυρίζεται ότι η αρετή είναι η αναγκαία εκείνη ιδιότητα, που επιτρέπει σε κάθε άνθρωπο να συμμετέχει στην κοινωνική και πολιτική ζωή και χωρίς την οποία δε θα ήταν δυνατή η ύπαρξη κοινωνιών και πόλεων. Επομένως, πρέπει οι ίδιες οι κοινωνίες και οι γονείς να διδάσκουν στα παιδιά τους την αρετή κι αν κάποιος δεν μπορεί ή δε θέλει να τη διδαχθεί πρέπει να τιμωρείται με θάνατο ή εξορία. Ο συλλογισμός του Πρωταγόρα είναι ο εξής. Για να είναι δυνατή η ύπαρξη πόλεως πρέπει όλοι οι πολίτες να συμμετέχουν στη δικαιοσύνη, τη σωφροσύνη και το όσιον, δηλαδή στην αρετή. Αν κάποιος δε συμμετέχει στην αρετή, τον διδάσκουμε και τον τιμωρούμε. Αν κάποιος εξακολουθεί να μην έχει κτήμα του την αρετή μετά τη διδασκαλία και την τιμωρία, του επιβάλλονται οι έσχατες ποινές, δηλαδή ο θάνατος ή η εξορία. Η εξορία και η δήμευση της περιουσίας θεωρούνταν βαρύτερες ποινές, αφού οδηγούσαν στο διασурμό του οίκου. Αυτοί, λοιπόν, που είναι «ανίατοι» πρέπει να εκδιώκονται από την πόλη ή ακόμα και να θανατώνονται, γιατί τίθεται σε προτεραιότητα το συλλογικό συμφέρον. Για τον αρχαίο Έλληνα, μάλιστα, η εξορία είναι εξίσου σκληρή, ίσως και βαρύτερη από το θάνατο, γιατί στερείται το άτομο όσα έχουν για εκείνο τη μεγαλύτερη αξία, ενώ είναι εν ζωή. Βέβαια, αυτές οι ποινές επιβάλλονται μόνο ως έσχατο μέσο τιμωρίας, όταν οι άλλες μορφές τιμωρίας δεν έχουν επιφέρει τα επιθυμητά αποτελέσματα και με σκοπό να διαφυλαχθεί η ισορροπία και η αρμονική συμβίωση μέσα στην πόλη. Η τιμωρία, έχει παιδευτική αξία, αποτελεί μέσο για την ηθική βελτίωση του πολίτη, τη συμμετοχή του στην αιδώ και τη δίκη και, παράλληλα, εξασφαλίζει την ομαλή λειτουργία της πολιτικής κοινωνίας. Συνεπώς, ο σοφιστής δίνει έμφαση στην τιμωρία για την καλλιέργεια της ηθικής ενώ ο Αριστοτέλης στον εθισμό σε ηθικές πράξεις υπό την καθοδήγηση του δασκάλου.

Γ. ΑΔΙΔΑΚΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

Γ1. Εγώ είμαι απλός άνθρωπος, ξέρω όμως ότι καλύτερο είναι να μαθαίνει κανείς το σωστό με βάση την ίδια τη φύση του, και δεύτερον (κατά δεύτερο λόγο) (να διδαχθεί) από όσους γνωρίζουν αληθινά κάτι σωστό και όχι από όσους κατέχουν την τέχνη της εξαπάτησης (γνωρίζουν την τέχνη να εξαπατούν). Ίσως τα λόγια μου δεν μοιάζουν με των σοφιστών (ίσως δεν μιλώ όπως οι σοφιστές)· δεν ζητώ αυτό (δεν είναι αυτός ο σκοπός μου).

Γ2. Ο Ξενοφώντας επικρίνει τους σοφιστές ότι η επίδρασή τους στους νέους δεν είναι η σωστή. Αρχικά, τους κατηγορεί ότι υποστηρίζουν πως μπορούν να οδηγήσουν τους νέους στην αρετή, όμως διαπράττουν το αντίθετο. Ακόμα, δεν γνωρίζει κάποιον άνδρα που να έκαναν αγαθό οι σοφιστές, ούτε διαθέτουν βιβλία με βάση τα οποία να γίνονται αγαθοί οι νέοι. Αντίθετα, τα βιβλία τους είναι γεμάτα ανούσια θέματα που γεννούν κενές απολαύσεις στους νέους, χωρίς να εμπεριέχεται σε αυτά κάποια αρετή. Η διδασκαλία των σοφιστών εμποδίζει τους νέους από την εκμάθηση χρησίων πραγμάτων και τους διδάσκει τα κακά. Επίσης, τους κατηγορεί ότι το ύφος τους είναι εξεζητημένο και ότι πουθενά δεν έχουν κάποιο λόγο (απόφθεγμα) με το οποίο οι νέοι να εκπαιδεύονται με σκοπό την αρετή.

Γ3. α. ἄνδρα - ἄνδρας / ὄντινα - οὐστίνας / γράμματα - γράμμα / ὦν - οὖ.

β. ἔωράκαμεν - ἴδωμεν / ἐποίησαν - ποιήσωσιν / παρέχονται - παράσχωσι.

Γ4.α. Υπόθεση : εἰ καλῶς ἔχοιεν (εἰ + Ευκτική)

Απόδοση : οὐκ ἂν παιδεύσειε (δυνητική Ευκτική)

Εἶδος : απλή σκέψη του λέγοντος

Μετατροπή στο προσδοκώμενο : ἂν / ἐάν / ἦν ἔχωσιν ... παιδεύσει.

β. Το εἶδος της σύνταξης είναι παθητική και παρατηρείται και το φαινόμενο της αττικής σύνταξης. Μετατροπή σε ενεργητική σύνταξη : Αὐτοὶ πολλὰ γεγράφασιν.

γ. Πολύ θᾶττον ἂν ἐτιμωρούμεθα αὐτούς, εἰ μηδένα ὑπήρχομεν ἀδικούντες.

ΦΡΟΝΤΙΣΤΗΡΙΟ ΜΕΣΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

ΕΝΑΥΣΜΑ

ΤΣΙΤΟΣ ΧΡΗΣΤΟΣ - ΠΑΠΠΑ ΔΕΣΠΟΙΝΑ

ΦΡΟΝΤΙΣΤΗΡΙΟ ΜΕΣΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

ΕΝΑΥΣΜΑ

ΤΣΙΤΟΣ ΧΡΗΣΤΟΣ - ΠΑΠΠΑ ΔΕΣΠΟΙΝΑ

ΦΡΟΝΤΙΣΤΗΡΙΟ ΜΕΣΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

ΕΝΑΥΣΜΑ

ΤΣΙΤΟΣ ΧΡΗΣΤΟΣ - ΠΑΠΠΑ ΔΕΣΠΟΙΝΑ